

ROMAN MATYKOWSKI, ANNA TOBOLSKA

ZRÓŻNICOWANIE REGIONALNE WYNIKÓW WYBORÓW PARLAMENTARNYCH W POLSCE Z DNIA 19 WRZEŚNIA 1993 ROKU

1. Wstęp

W okresie gwałtownych zmian społeczno-gospodarczych i politycznych kraju, zapoczątkowanych w 1989 roku zaczęły się kształtować nowe postawy wyborcze mieszkańców Polski. Pomimo dużych zmian zachowań elektoralnych w latach 1989 - 1993 można zauważyć pewne tendencje do ustabilizowania postaw elektoralnych w tym okresie. Celem opracowania jest charakterystyka zróżnicowania przestrzennego poziomu uczestnictwa w wyborach, poparcia wyborczego głównych ugrupowań politycznych w wyborach do Sejmu oraz kandydatów na senatorów w wyborach parlamentarnych z dnia 19 września 1993 roku. Badania zróżnicowania przestrzennego zjawisk elektoralnych przeprowadzone zostaną w układzie 49 województw Polski (a nie 52 okręgów wyborczych), by mieć możliwość dokonania analiz porównawczych współwystępowania zdarzeń. W roku 1994 odbędą się kolejne wybory w Polsce — wybory do samorządów terytorialnych (19 czerwca)¹.

Wybory do Sejmu w dniu 19 września 1993 r. odbyły się według ordynacji proporcjonalnej z progiem poparcia 5% (lub 8% dla ugrupowań koalicyjnych), przy czym odrębne zasady regulowały udział komitetów wyborczych mniejszości narodowych w Polsce. W wyborach tych 35 ugrupowań politycznych wystawiło 861 okręgowych list kandydatów na posłów, na których zgłoszonych zostało 8797 osób. Z kolei w wyborach do Senatu kandydowały do 100 miejsc w tej izbie parlamentu 684 osoby. Reprezentowali oni ogółem

133 komitety wyborcze, przy czym 105 z nich zarejestrowanych było tylko w jednym województwie.

2. Zróżnicowanie regionalne poziomu uczestnictwa w wyborach

Absencja wyborcza w Polsce jest silnie utrwalonym wzorem kontestacji systemu politycznego i stanowi dziedzictwo wyborów plebiscytarnych lat 80-tych. Na tak znaczny poziom absencji wpływają przede wszystkim dwa

¹ Co prawda ordynacja wyborcza oraz poziom zainteresowania kręgów politycznych wyborami samorządowymi różni się zasadniczo od scharakteryzowanych w opracowaniu wyborów parlamentarnych 1993 r. - to interesującym problemem jest ich porównanie, zwłaszcza w zakresie poziomu uczestnictwa i ogólnych opcji politycznych. W momencie publikacji tego opracowania najprawdopodobniej będą już znane wyniki wyborów samorządowych dlatego też autorzy to zadanie pozostawiają Szanownym Czytelnikom.

czynnikami: (1) poszerzenie się pola swobodnych zachowań politycznych oraz (2) brak względnie skryzalizowanych i trwałych postaw w zakresie orientacji politycznych (por. J. Raciborski, 1991). Szacuje się nawet, że tylko ok. 30 - 35% Polaków cechuje się w miarę stabilnymi postawami politycznymi, które następnie przekłada na decyzje wyborcze.

Najmniejszą frekwencją wyborczą w latach 1990 - 1993 charakteryzowały się wybory samorządowe w dniu 27 maja 1990 r. (42.3%). Z kolei pierwsze bezpośrednie wybory Prezydenta RP zmobilizowały do udziału w I turze (w dniu 25 listopada 1990 r.) 60.6% uprawnionych do głosowania, a w II turze (w dniu 9 grudnia 1990 r.) nieco mniej, bo 53.4% uprawnionych. Na społeczne zainteresowanie wyborami prezydenckimi wpłynęły przede wszystkim wyraźnie podkreślane w systemie propagandowym różnice polityczne między sześcioma kandydatami (w II turze dwoma kandydatami, którzy uzyskali najwięcej głosów) oraz w miarę jasne zasady wyborów. Największy poziom uczestnictwa w I turze wyborów prezydenckich cechował województwa środkowo-zachodnie (leszczyńskie 67.8% — wartość maksymalna, pilskie, kaliskie, bydgoskie i poznańskie), województwa południowo-wschodnie (bielskie, rzeszowskie, krośnieńskie, tarnowskie i nowosądeckie) oraz 2 województwa z dużymi zespołami miejskimi i ośrodkami władzy politycznej: warszawskie i gdańskie.

W wolnych wyborach parlamentarnych, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r. uczestniczyło natomiast 43.2% uprawnionych do głosowania, a więc frekwencja była zbliżona do poziomu wyborów samorządowych. Wzrost absencji wyborczej wywołany został m.in. poprzez zawiąły ordynację wyborczą do Sejmu oraz małą czytelność systemu politycznego (w wyborach do Sejmu brało udział 110 komitetów wyborczych, w tym wiele o podobnych programach). Również w tych wyborach największa frekwencja wyborcza zaznaczyła się w województwach Polski południowo-wschodniej (nowosądeckie 52.5% — wartość maksymalna, rzeszowskie, tarnowskie, bielskie, krakowskie i krośnieńskie), województwach z ważnymi ośrodkami politycznymi (warszawskie i gdańskie) oraz w województwach środkowo-zachodnich (poznańskie, pilskie).

Kolejne wybory parlamentarne, które odbyły się w dniu 19 września 1993 r. cechowały się ponownym wzrostem frekwencji (52.1%). Tym razem uczestnictwo w wyborach ułatwiła trzykrotnie mniejsza liczba ugrupowań politycznych, wystawiających listy w wyborach do Sejmu (35 komitetów) oraz utrzymanie podobnych jak w 1991 r. zasad głosowania na kandydatów do parlamentu. Najwyższym poziomem udziału w wyborach parlamentarnych 1993 r. cechowały się województwa Polski środkowo-zachodniej (leszczyńskie 60.0% - wartość maksymalna, poznańskie 59.3%, bydgoskie 57.0%, pilskie 56.7%, kaliskie 56.6%), województwa z ważnymi ośrodkami politycznymi kraju (warszawskie 57.4% i gdańskie 55.6%) oraz niektóre województwa Polski południowo-wschodniej (rzeszowskie 55.4%) i bielskie 55.3%). Najmniejsze uczestnictwo w wyborach charakteryzowało natomiast województwa środkowo-wschodnie (na ogół sąsiadujące z województwem stołecznym) oraz północno-wschodnie, takie jak: suwalskie (45.9% - wartość minimalna), ostrołęckie (46.0%), skierniewickie (47.5%), siedleckie (47.8%),

ciechanowskie (48.7%), łomżyńskie (48.8%) oraz uprzemysłowione województwa południowe: opolskie (46.5%) i katowickie (48.2%). Rozkład przestrzenny uczestnictwa w wyborach parlamentarnych w 1993 r. przedstawia ryc. 1.

Ryc. 1. Zróźnicowanie przestrzenne uczestnictwa w wyborach parlamentarnych w 1993 r.

Można zatem stwierdzić, iż w układzie regionalnym poziomu uczestnictwa w wyborach, w okresie znacznych przekształceń społeczno-gospodarczych (1990-1993) pojawiają się pewne prawidłowości, a zwłaszcza w miarę wyraźne i stałe obszary ponadprzeciętnej frekwencji wyborczej. O współzależności poziomu uczestnictwa w poszczególnych wyborach lat 90-tych świadczy współczynnik korelacji liniowej Pearsona. I tak, współczynniki korelacji obliczone pomiędzy poziomem uczestnictwa w wyborach parla-

mentarnych 1993 r. a frekwencją w pozostałych wyborach lat 1990-1991 były istotne na poziomie $\alpha = 0.001$ i wyniosły:

- z frekwencją w wyborach parlamentarnych 1991 r.: $r = 0.712$,
- z frekwencją w I turze wyborów prezydenckich 1990 r.: $r = 0.849$,
- i z frekwencją w wyborach samorządowych 1990 r.: $r = 0.615$.

Rozkład przestrzenny poziomu uczestnictwa w wyborach parlamentarnych 1993 r. był więc najbardziej zbliżony do rozkładu udziału w I turze wyborów prezydenckich. Należy zaznaczyć, że w wyborach parlamentarnych w 1993 r. frekwencja wyborcza wzrosła o 20.6% w porównaniu z wyborami 1991 r. Zauważono też pewną tendencję do wyrównywania różnic regionalnych poziomu uczestnictwa w tym okresie, gdyż najwyższą dynamiką frekwencji wyborczej cechowały się województwa o niskim poziomie uczestnictwa w wyborach 1991 r., jak: płockie (indeks dynamiki $Wd = 143.8\%$), ciechanowskie (143.2%), włocławskie (142.5%) i skierniewickie (141.8%). Z kolei najniższą dynamikę społecznego zainteresowania wyborami zaobserwowano na obszarze wzmoczonego uczestnictwa w wyborach 1991 r. — w Polsce południowo-wschodniej, gdzie w większości województw wzrost frekwencji wyborczej w latach 1991 - 1993 był nieznaczny (np. w województwie nowosądeckim 101.7%), tarnowskim 102.4%, krakowskim 108.9%, bielskim 110.6% i krośnieńskim 112.2%). Również dwa uprzemysłowione województwa Polski południowej - katowickie (108.8%) i opolskie (111.3%) - o niskim poziomie uczestnictwa w wyborach 1991 r. wykazały nikły wzrost zainteresowania wyborami parlamentarnymi.

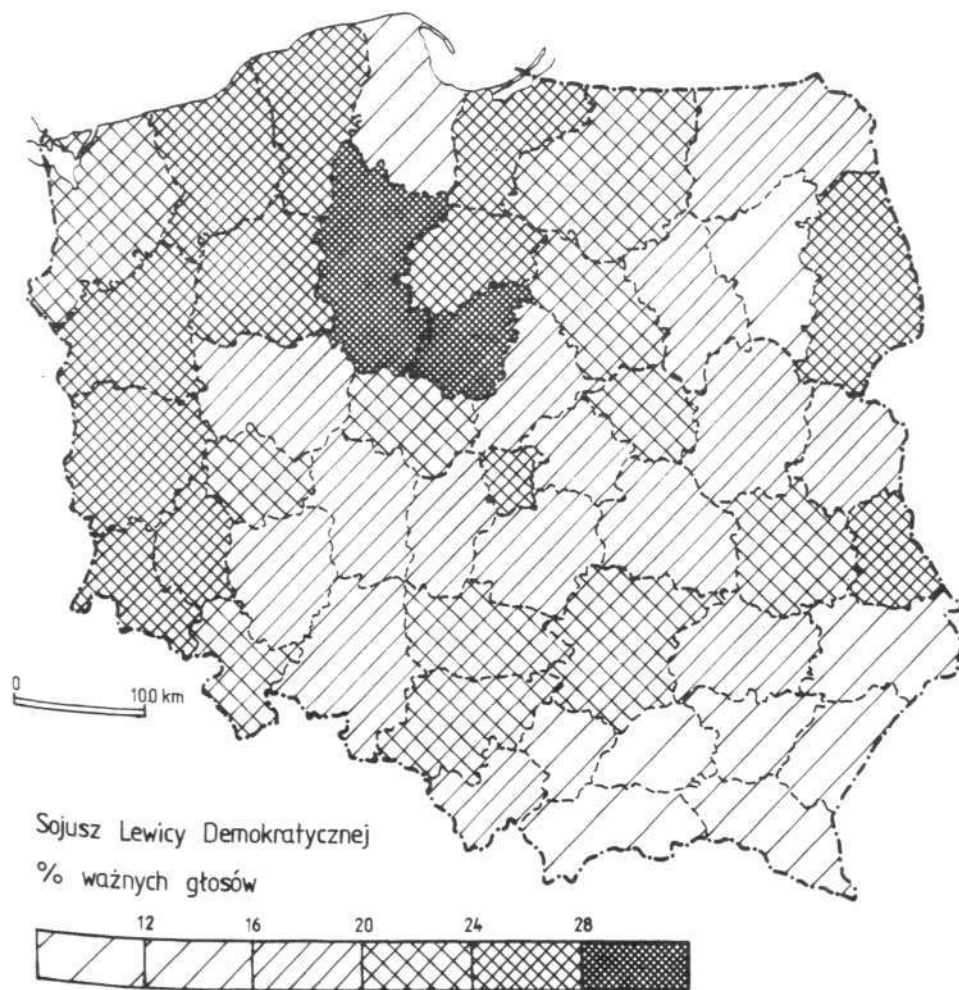
3. Zróznicowanie regionalne poparcia elektorального najważniejszych ugrupowań politycznych

Analiza zmienności regionalnej rezultatów wyborów stanowi jeden z podstawowych problemów badawczych geografii elektorальной. Badania z tego zakresu rozwinęły się również w Polsce na przełomie lat 80-tych i 90-tych (por. R. Matykowski, H. Rogacki, 1990; J. J. Parysek, Z. Adamczak, R. Grobelny, 1991, P. Krawczyk, R. Matykowski, A. Tobolska, 1993).

Przedmiotem niniejszej analizy jest poziom poparcia elektorального najważniejszych ugrupowań politycznych, które uzyskały w wyborach 19 września 1993 r. mandaty poselskie (Sojusz Lewicy Demokratycznej? Polskie Stronnictwo Ludowe, Unia Demokratyczna, Unia Pracy, Konfederacja Polski Niepodległej i Bezpartyjny Blok Wspierania Reform) oraz Katolicki Komitet Wyborczy "Ojczyzna", który co prawda uzyskał więcej głosów niż KPN i BBWR, jednak ze względu na wymogi ordynacji wyborczej nie uzyskał miejsc w Sejmie.

Najwyższy stopień poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej odnotowano w województwach: włocławskim (32.5%), bydgoskim (29.4%), pilskim (27.5%), łódzkim (26.6%), zielonogórskim (26.6%), słupeckim (25.8%), legnickim (25.37r), gorzowskim i koszalińskim (po 25.2%).

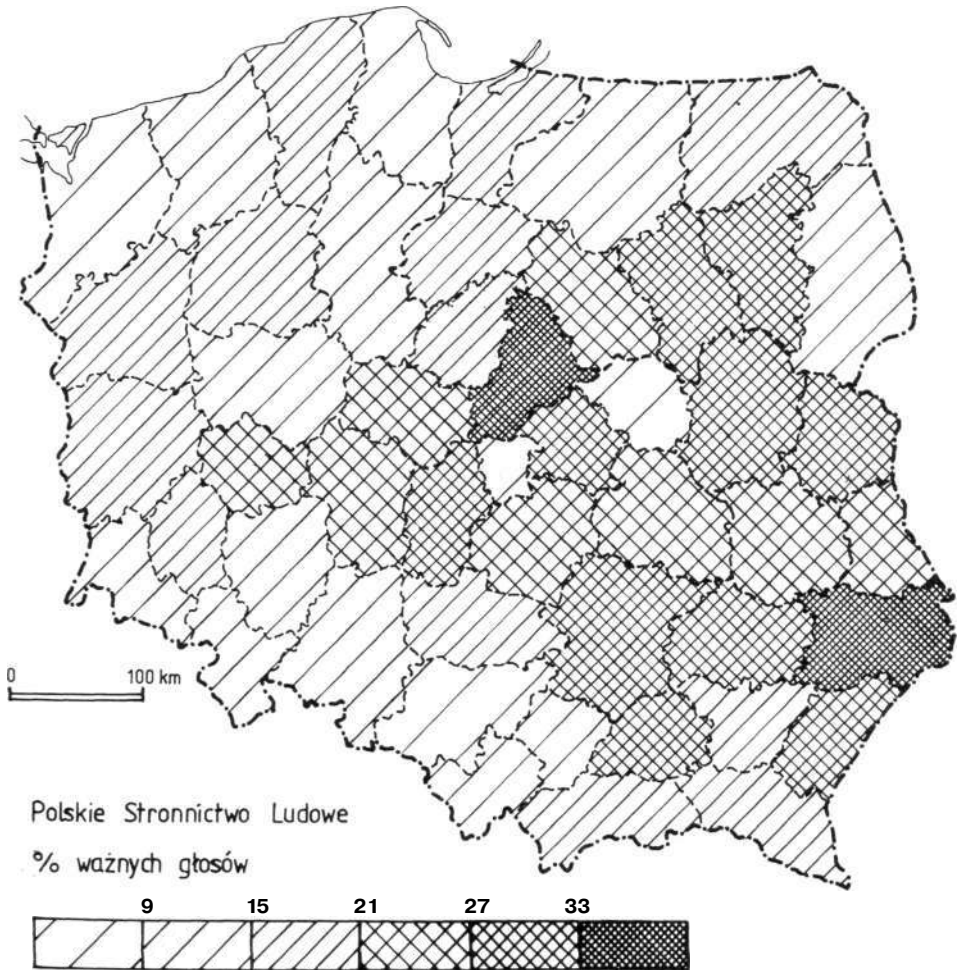
Najmniej osób głosowało na SLD w województwach Polski południowo-wschodniej (nowosądeckim 9.0%, tarnowskim 9.2%, krośnieńskim 12.5%

Ryc. 2 Zróżnicowanie przestrzenne poziomu poparcia elektorального Sojuszu Lewicy Demokratycznej w 1993 r.

rzeszowskim 12.7%, przemyskim 12.9%, krakowskim 13.8%), a także w województwach łomżyńskim (10.5%) i gdańskim (11.4%).

Polskie Stronnictwo Ludowe największą liczbę głosów zebrało w słabo uprzemysłowionych województwach Polski środkowo-wschodniej i wschodniej, tj. w płockim (44.0%), zamojskim (39.9%), białkopodlaskim (32.7%), skierniewickim (30.9%), siedleckim (29.7%), łomżyńskim (29.2%), przemyskim i tarnowskim (po 29.1%). Najmniejsze poparcie ugrupowanie to zdobyło w województwach z silnie uprzemysłowionymi aglomeracjami miejskimi: katowickim (4.9%), warszawskim (5.2%), łódzkim (5.4%), gdańskim (6.0%), szczecińskim (9.0%), krakowskim (9.5%), poznańskim (10.0%), wrocławskim

Ryc. 3. Zróżnicowanie przestrzenne poziomu poparcia elektoralnego Polskiego Stronnictwa Ludowego w 1993 r.

W tych samych niemalże województwach, w których PSL uzyskało najmniejsze poparcie, największą liczbę głosów zdobyła Unia Demokratyczna. Były to więc następujące województwa: poznańskie (22.9%), krakowskie (18.57%), wrocławskie (16.2%), warszawskie (15.2%), bielskie (14.4%), szczecińskie i katowickie (po 12.6%, i łódzkie (12.1%). Unia Demokratyczna najmniejsze poparcie uzyskała m.in. w województwach zwycięskich dla PSL: w białkopodlaskim, łomżyńskim, zamojskim, siedleckim, a także w ciechanowskim, tarnobrzeskim i chełmskim.

Kolejnym ugrupowaniem, które uzyskało mandaty poselskie była Unia Pracy. Najwięcej głosów to ugrupowanie zebrało w województwach z dużymi ośrodkami miejskimi oraz w województwach Dolnego Śląska (poznańskie

14.6%, warszawskie 11.1%, łódzkie 11.0%, legnickie 10.7%, jeleniogórskie 9.9%, wrocławskie 9.2%). Najmniejsze poparcie dla Unii Pracy, podobnie jak dla SLD, odnotowano w Polsce południowo-wschodniej i wschodniej (w województwach nowosądeckim 2.7%, zamojskim 2.8%, białkopodlaskim 3.0%, chełmskim 3.1%, przemyskim 3.1%, tarnobrzeskim i krośnieńskim po 4.1%), a także w województwie sieradzkim 3.4% i ostrołęckim 3.8%.

Konfederacja Polski Niepodległej największą liczbę głosów uzyskała w Polsce południowej, a więc w regionie o najmniejszym poparciu dla SLD i UP, (w województwach krakowskim, bielskim, katowickim, krośnieńskim, częstochowskim, rzeszowskim i przemyskim), a najmniejszą w województwach: poznańskim (2.1%), ciechanowskim (2.5%), leszczyńskim (2.7%), Płockim (3.0%), kaliskim (3.2%).

Bezpartyjny Blok Wspierania Reform największą liczbę głosów uzyskał w Województwie nowosądeckim — 13.0% oraz w województwach silnie uprzemysłowionych: gdańskim (8.3%), bielskim (8.1%), krakowskim (7.2%), katowskim (6.9%), warszawskim (6.8%). Najmniejsze poparcie dla tego ugrupowania (2.6% - 3.5%) zanotowano w województwach środkowopolskich (płockim, ciechanowskim, sieradzkim, wrocławskim), a także w województwie krośnieńskim, gorzowskim i poznańskim.

Katolicki Komitet Wyborczy "Ojczyzna" nie brał udziału w podziale mandatów poselskich, gdyż nie spełnił warunków określonych w ordynacji wyborczej do Sejmu i nie przekroczył określonego w niej progu 8% ważnie oddanych głosów w skali kraju dla ugrupowań koalicyjnych. "Ojczyzna" uzyskała relatywnie więcej głosów niż Konfederacja Polski Niepodległej i Bezpartyjny Blok Wspierania Reform. Największą liczbę głosów oddano na tę koalicję w województwach Polski południowo-wschodniej (nowosądeckim, krośnieńskim, tarnowskim, rzeszowskim), a także w województwach: białostockim, łomżyńskim i ostrołęckim.

4. Zróżnicowanie regionalne wyników wyborów do Senatu

W wyborach do Senatu RP, spośród 684 kandydatów wybrano 100 senatorów. Wybierano w 49 okręgach wyborczych, stanowiących obszary województw. W dwóch okręgach (województwa: warszawskie i katowickie) wybierano po trzech senatorów, a w pozostałych 47 po dwóch. Wybrani 19 września senatorowie zebraли zróżnicowane ilości głosów w swoich okręgach. Największy odsetek głosów otrzymali senatorowie w następujących województwach: pilskim (41.2%), płockim (39.2%), przemyskim (39.0%), słupeckim (38.9%) > konińskim (37.9%), chełmskim (37.6%), zielonogórskim (37.4%) ostrołęckim (37.3%). Stosunkowo najmniej ogółu głosów udało się zebrać wybranym senatorom w województwach: rzeszowskim (18.5%), bielskim i wrocławskim (po 18.8%), gdańskim (21.4%), lubelskim (21.9%), tarnowskim (22.0%) krośnieńskim (22.1%), nowosądeckim (22.8%).

We wszystkich województwach kandydatów na senatorów zarejestrowały Polskie Stronnictwo Ludowe i Konfederacja Polski Niepodległej. Unia Demokratyczna wystawiła swoich kandydatów na senatorów w 47 wojewó-

dztwach (oprócz tarnobrzeskiego i sieradzkiego), NSZZ "S" w 40 województwach, BBWR w 34, KL-D w 22, UP w 19, ZChN w 16, Samoobrona - Leppera w 11, "Ojczyzna" w 9 oraz UPR, podobnie jak i PSL-PL, w 8 województwach.

Zwycięska koalicja wyborcza, SLD wystawiła prawie w każdym województwie jednego (w 19 województwach) lub dwóch (w 29 województwach) kandydatów na senatorów, za wyjątkiem województwa łomżyńskiego, gdzie żaden z kandydatów na senatora RP nie reprezentował tej koalicji. Największe poparcie kandydaci na senatorów z SLD uzyskali w następujących województwach: wrocławskim (33.2%), zielonogórskim (31.3%), wałbrzyskim (30.7%), leszczyńskim (30.2%), bydgoskim (29.4%), kieleckim (28.3%). Najmniejsze poparcie dla kandydatów z SLD na senatorów zanotowano w województwach: siedleckim (8.0%), nowosądeckim (9.3%), gdańskim (9.6%), skierniewickim (10.2%), krakowskim (10.4%), tarnowskim (10.5%).

W nowowybranym Senacie RP 37 senatorów reprezentuje SLD. W takich województwach jak: bydgoskie, jeleniogórskie, kaliskie, leszczyńskie, szczecińskie, wałbrzyskie, wrocławskie obydwóch senatorów należy do SLD; inne 21 województw ma po jednym przedstawicielu tej partii w Senacie.

5. Czynniki kształtujące zmienność przestrzenną zachowań wyborczych

Analiza zmienności przestrzennej postaw wyborczych stała się jednym z głównych problemów badawczych rozwijającej się od 1989 roku polskiej geografii elektoralfnej. W latach 1989 - 1993 zapoczątkowano w Polsce badania mikroskalowe nad preferencjami wyborczymi poszczególnych grup społecznych. W związku ze stwierdzeniem pewnych prawidłowości w tym zakresie, podjęto również analizę przestrzenną współzależności pomiędzy poparciem wyborczym dla określonych ugrupowań politycznych bądź pomiędzy poparciem komitetów wyborczych a cechami społeczno-gospodarczymi województw. Zadaniem niniejszej analizy jest charakterystyka podzbioru czynników, których rola w kształtowaniu postaw wyborczych jest znacząca. Z. Chojnicki i T. Czyż (1978, s. 11) czynnikami nazywają "pewne wielkości istotne dla kształtowania się innych wielkości, zarówno o charakterze klasyfikującym, jak i porządkującym". Siłę oddziaływania określonego czynnika (tj. pewnej własności danej klasy obiektów, np. województw) na poziom poparcia elektoralfnego ugrupowań politycznych w kontekście przestrzennym postanowiono ocenić na podstawie stopnia współzależności występowania obu badanych cech. Do pomiaru stopnia współzależności cech wykorzystano analizę korelacji. Miarą określającą zatem siłę działania danego czynnika jest współczynnik korelacji Pearsona-Bravaisa r (lub współczynnik determinacji r^2). W tym miejscu należy zaznaczyć, że na podstawie testu t Studenta w omawianych przypadkach uzyskane współczynniki korelacji uznaje się za istotne na poziomie $\alpha = 0.001$, gdy ich wartość $|r| > /0.456/$, a na poziomie $\alpha = 0.01$, gdy wartość $|r| > /0.366/$. Można wyróżnić dwa rodzaje czynni-

ków: a/ endogeniczne — tj. tkwiące w samym systemie elektorальnym Polski, b/ egzogeniczne — tj. tkwiące w regionalnym systemie społeczno-ekonomicznym Polski. Należy też zaznaczyć, iż oddziaływanie tych czynników może mieć charakter synchroniczny (jednoczesny) lub diachroniczny (z opóźnieniem).

Analiza współzależności pomiędzy poziomem poparcia najważniejszych ugrupowań politycznych w wyborach do Sejmu w 1993 r. (i w 1991 r.) dokonana w układzie 49 województw pozwala określić siłę oddziaływania czynników wewnętrznych w regionalnym systemie elektorальnym kraju. I tak, rozkład poparcia dla PSL cechował się wysoką ujemną korelacją z rozkładem głosów otrzymanych przez UD ($r = -0.709$) i UP ($r = -0.602$), natomiast rozkład poparcia dla UD i UP w przestrzeni 49 województw wykazywał korelację dodatnią ($r = +0.681$). Wyraźne przeciwstawienie widać pomiędzy poparciem wyborców dla SLD i poparciem dla koalicji "Ojczyzna" ($r = -0.560$).

Należy też zwrócić uwagę, iż utrwalają się pewne regionalne różnice w poziomie poparcia najważniejszych ugrupowań politycznych. Jakkolwiek stopień poparcia tych ugrupowań uległ w okresie 1991 - 1993 zmianie to jednak zaobserwowano istotną statystycznie współzależność pomiędzy poziomem poparcia komitetów wyborczych w przestrzeni 49 województw w 1991 r. i 1993 r. Najwyraźniej uwidoczniły się związki przestrzenne w wyborach do Sejmu w 1993 r. i w 1991 r. zwolenników następujących ugrupowań: UD ($r = +0.862$), KPN ($r = +0.858$) i SLD ($r = +0.826$). Również silna współzależność przestrzenna wystąpiła pomiędzy elektoratem PSL w 1991 r. i w 1993 r. ($r = +0.787$), chociaż jeszcze silniejszy był związek pomiędzy Poziomem poparcia PSL w 1993 r. a poziomem poparcia dla partii ludowo-chłopskich (PSL, Porozumienie Ludowe) w 1991 r. ($r = +0.900$), co może świadczyć o przejmowaniu części elektoratu innych ugrupowań chłopskich Przez PSL. Z kolei powiązania pomiędzy poziomem poparcia dla koalicji "Ojczyzna" (główny uczestnik Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe) w 1993 r. a poziomem poparcia dla Wyborczej Akcji Katolickiej w 1991 r. ($r = +0.514$) oraz poziomem poparcia dla Unii Pracy w 1993 r. a poziomem poparcia dla ugrupowań lewicowych w 1991 r. (tj. Solidarności Pracy, Ruchu Demokratyczno-Społecznego i Wielkopolskiej Unii Socjaldemokratycznej, które następnie zjednoczyły się w Unię Pracy) ($r = +0.420$) były już znacznie słabsze.

Wśród czynników zewnętrznych, charakteryzujących system społeczno-ekonomiczny Polski w badaniu uwzględniono: 1/ udział zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie do ogółu zatrudnionych w województwie w 1991 r.; 2/ udział zatrudnionych w rolnictwie indywidualnym w odniesieniu do ogółu zatrudnionych w województwie w 1990 r.; 3/ odsetek ludności miejskiej w województwie w 1992 r.; 4/ liczba zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców w 1993 r.; 5/ dynamika poziomu zatrudnionych w przemyśle w latach 1989 - 1993; 6/ stopa bezrobocia w województwie we wrześniu 1993 r. 7/ dynamika stopy bezrobocia w okresie marzec 1991 r. — wrzesień 1993 r. Szczególnie wysoka korelacja charakteryzuje związki pomiędzy cechami opisującymi znaczenie rolnictwa w regionie (1 — udział zatrudnionych

w rolnictwie i leśnictwie, 2 — udział zatrudnionych w rolnictwie indywidualnym) a poziomem poparcia PSL ($r_1 = +0.858$; $r_2 = +0.836$) oraz UD ($r_1 = -0.766$; $r_2 = -0.751$) i UP ($r_1 = -0.741$; $r_2 = -0.729$). Z kolei poziom urbanizacji (3) i poziom uprzemysłowienia (4) miały negatywny wpływ na poziom poparcia PSL ($r_3 = -0.780$; $r_4 = -0.582$), a pozytywny wpływ na poziom poparcia UD ($r_3 = +0.664$; $r_4 = +0.557$) i UP ($r_3 = +0.692$; $r_4 = +0.568$). Wpływ pozostałych czynników jest znacznie słabszy i na ogół nieistotny statystycznie (na poziomie $\alpha = 0.01$).

6. Zakończenie

Analizując zmienność przestrzenną zachowań wyborczych w Polsce w latach 1991 - 1993 można sformułować następujące wnioski:

1. W strukturze regionalnej Polski można wyróżnić województwa o trwale wysokiej i trwale niskiej frekwencji wyborczej. Do regionów cechujących się najwyższą frekwencją należą województwa środkowo-zachodnie (Wielkopolska) i południowo-wschodnie (Małopolska). Wydaje się, że zachowania wyborcze w tym zakresie są uwarunkowane kulturowo.

2. W całym kraju zauważalna jest rosnąca dynamika poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Wskaźnik dynamiki, obliczony stosunkiem udziału głoszących na to ugrupowanie w wyborach 1993 roku do udziału głoszących na nie w wyborach 1991 roku we wszystkich województwach (oprócz zamojskiego — 84.7) przyjmuje wartości większe od 100, z maksymalnymi wartościami w województwach: bielskim (236.8), gdańskim (210.8), nowosądeckim (264.7), przemyskim (226.3), słupeckim (206.4). Dynamika poparcia dla najsilniejszego ugrupowania w wyborach parlamentarnych 1991 r. — Unii Demokratycznej — tylko w 7 województwach przekroczyła wartość 100; były to województwa: poznańskie (131.6), ostrołęckie (126.5), nowosądeckie (118.8), gdańskie (116.0), bielskie (113.4), łomżyńskie (105.3) i siedleckie (104.6).

3. Główną oś konfliktu w zakresie postaw wyborczych w Polsce stanowią: Polskie Stronnictwo Ludowe, reprezentujące sferę produkcji rolniczej — z jednej strony, a z drugiej strony Unia Demokratyczna i Unia Pracy, reprezentujące mieszkańców miast i pracowników przemysłu.

Na zakończenie należy też zwrócić uwagę, iż nie tylko ordynacja wyborcza, ale również podział kraju na okręgi wyborcze wpłynął w istotny sposób na wyniki wyborów do Sejmu w 1993 r. W wyborach w 1991 r. funkcjonowało 37 okręgów, a w wyborach 1993 r. zwiększono ich liczbę do 52 (każde województwo było odrębnym okręgiem, a województwo warszawskie było podzielone na 2 okręgi i województwo katowickie - na 3 okręgi). Znaczenie zmian podziału na okręgi zilustrują 2 następujące przykłady. W 1991 r. funkcjonował okręg wyborczy nr 24, obejmujący 3 województwa: ciechanowskie, łomżyńskie i ostrołęckie, gdy w 1993 r. na tym obszarze działały już 3 odrębne okręgi (odpowiednio nr 8, nr 26 i nr 31). W 1993 r. w tych 3 okręgach wybrano do Sejmu łącznie 12 posłów, w tym 4 z SLD i 8 z PSL. Gdyby na tym obszarze funkcjonował 1 okręg (jak w wyborach 1991 r.) to rozdział

mandatów w 1993 r. byłyby inny: PSL - 5 posłów, SLD - 3 posłów oraz KPN, UD, UP i BBWR — po 1 posle. Podobne różnice wystąpiłyby także w podziale mandatów w funkcjonującym w 1991 r. okręgu nr 14, obejmującym województwa: leszczyńskie (w 1993 r. nr 24) i zielonogórskie (nr 52). W 1993 r. w obu okręgach wybrano łącznie 11 posłów, w tym 5 z SLD, 4 z PSL, 1 z UD i 1 z UP. Gdyby na tym obszarze funkcjonował tylko 1 okręg Podział mandatów byłby następujący: SLD (4 posłów), PSL (3), UD (1), UP (1), KPN (1) i BBWR (1). Tak więc, widać wyraźnie, że wielkość okręgu (liczba mandatów do podziału) ma poważny wpływ na rezultaty końcowe wyborów, bez względu na wprowadzony 5% próg ważnych głosów.

LITERATURA

- Chojnicki Z., Czyż T., 1978. *Analiza zmienności zróżnicowania, przestrzeni społeczno-ekonomicznej Polski*. (W:) Z. Chojnicki, T. Czyż, J. Parysek, W: Ratajczak. *Badania przestrzennej struktury społeczno-ekonomicznej Polski metodami czynnikowymi*, s. 21 - 49.
- Krawczyk R., Matykowski R., Tobolska A., 1993. *Podstawowe problemy geografii elektoralfnej: przykłady polskie*. W: *Streszczenie referatów, 42 Zjazd Polskiego Towarzystwa, Geograficznego*. Kielce, 27 - 30.0G.1993, s. 144 - 146.
- Matykowski R., Rogacki H., 1990. *Zróżnicowanie regionalne uczestnictwa w referendum z dnia 29 listopada 1987 r.* "Sprawozdania Komisji Geograficzno-Geologicznej PTPN nr 107 za 1988 r., s. 83 - 87.
- Parysek J. J., Adamczak Z., Grobelny R., 1991. *Regional differences in the results of the 1990 Presidential election in Poland as the first approximation to a political map of the country*. "Environment and Planning", A, vol. 23, s. 1315 - 1329.
- Raciborski J., 1991. *Zachowania wyborcze Polaków w warunkach zmiany systemu politycznego*. W: Praca zbior. pod. red. J. Raciborskiego. *Wybory i narodziny demokracji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*. UW, Instytut Socjologii, s. 112 - 124.

SPIS RYCIN

- RYC. 1 Zróżnicowanie przestrzenne uczestnictwa w wyborach parlamentarnych w 1993 r.
- Ryc. 2 Zróżnicowanie przestrzenne poziomu poparcia elektoralfnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej w 1993 r.
- Ryc. 3 Zróżnicowanie przestrzenne poziomu poparcia elektoralfnego Polskiego Stronnictwa Ludowego w 1993 r.

GIONAL DIFFERENTIATION OF THE RESULTS OF THE POLISH PARLIAMENTARY ELECTIONS OF 19 SEPTEMBER 1993

S u m m a r y

The article aims at describing the regional differentiation of the turnout and of the support for major political parties in the parliamentary elections of 19 September 1994. Having analysed the aforesaid differentiation, one may note voidships with a consistently high (Wielkopolska,

Małopolska) and consistently low electoral turnouts. Compared to the elections of 1991, the support for the Democratic Left Alliance has grown considerably throughout the whole country except the Zamosc voivodship, whereas the support for the Democratic Union has increased only in 7 voivodships (including the Poznań voivodship). One of the principal axes of competition was between peasant parties (PSL, PSL-PL) and townspeople parties (the Democratic Union, the Liber'al-Democratic Congress, the Labour Union).